

**Posudok na habilitačnú prácu PhDr. Michala Hajdúka, PhD.
Paranoja. Od psychopatológie po neurobiológiu.
Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, 2020, s. 156.**

Habilitant ako svoju habilitačnú prácu predkladá vedeckú monografiu v rozsahu 8,7 AH monotematicky zameranú na problematiku paranoje, spracovanú komplexne z rôznych hľadísk. Autor v samostatných 10-tich kapitolách doplnených záverom, prílohou s ukázkami paranoidných bludov a zoznamom literatúry, predkladá ucelené poznatky k téme paranoje, systematizuje ich a dopĺňa výsledkami svojich vlastných výskumov, ktoré boli už predtým publikované vo vedeckých časopisoch. Takýmto spôsobom autor vytvoril komplexné a konzistentné vedecké dielo s vlastným originálnym príspevkom, ktoré spĺňa obsahové štandardy kladené na habilitačnú prácu.

Tému práce hodnotím pozitívne. Autor sa svojim vedeckým dielom zaradil do silnej vedeckej školy klinickej psychológie, ktorá má na Katedre psychológie FF UK dlhoročnú tradíciu, a priniesla slovenskej psychológii viacero významných osobností. Problém perzekučných bludov a paranoje je však významnou témou nielen v klinickej psychológii a psychiatrii, ale, ako autor viackrát vo svojej práci poukazuje, je aj témou relevantnou pre neklinickú populáciu, a má dopad aj na fungovanie spoločnosti ako takej. Blízke či prekrývajúce sa fenomény ako konšpiračné presvedčenia, môžu výrazne ovplyvňovať interskupinové interakcie a tým pádom negatívne pôsobiť na spoločnosť ako takú. Komplexné chápanie paranoje ako širokého konštruktu prítomného tak v normálnej ako aj klinickej populácii preto vítam a oceňujem ako príspevok k širšej diskusii o vzťahu patológie a normality.

Predkladaná habilitačná práca sa dá charakterizovať vysokou vedeckou precíznosťou, bohatosťou predkladaných informácií ako aj primeranou logickou štruktúrou. Kapitoly sú adekvátne štruktúrované a usporiadané v primeranom poradí. Autor svoj text vystavoval takým spôsobom, že kapitoly na seba vhodne nadväzujú a predkladajú čitateľovi poznatky od základných vymedzení paranoje ako symptómu, cez teoretické modely perzekučných bludov, prejavy paranoje pri rôznych psychických poruchách, ďalej cez kľúčové procesy a mechanizmy paranoje, zdroje paranoje v traumatických zážitkoch či v nedostatku spánku, až po možnosti merania paranoidných myšlienok. Autor tým preukazuje, že disponuje schopnosťou primerane vedecké poznatky kategorizovať, usporadúvať a zrozumiteľným spôsobom prezentovať. Habilitačná práca tak nie je len prejavom autorovej vedeckej erudície, ale do istej miery aj tej pedagogickej.

Prvé kapitoly práce predstavujú pokus o teoretické ukotvenie a vymedzenie paranoje. Pozitívne hodnotím najmä už spomínané chápanie paranoje ako kontinua stavov rôznej závažnosti, pričom paranoidno-perzekučné bludy sú chápané ako dôsledok neprimeraného zvýraznenia normálnych kognitívnych a emočných procesov. Toto chápanie je v súlade s modernými prístupmi k problému normy a patológie, a umožňuje skúmať paranoidné myšlienky v celej ich kontextuálnej šírke. Z môjho pohľadu chápanie paranoidných presvedčení ako hierarchickej štruktúry (autorom prezentované napr. na obr. 1) vytvára vhodný rámec na skúmanie procesov súvisiacich s rozvojom paranoje, pretože môže integrovať informácie z rôznych úrovní tejto hierarchie. Pri opise súčasných teoretických modelov perzekučných bludov mi však chýbalo kritickejšie zhodnotenie a prípadne komparácia týchto modelov. Mohol by autor v diskusii ozrejmiť, ktoré modely považuje on sám za najplauzibilnejšie a prípadne, ktoré ho najviac ovplyvnili pri vlastnom výskume?

Za jednu z najprínosnejších kapitol habilitačnej práce považujem kapitolu 6 o sociálnej kognícii a jej súvislostiach s paranoidnými myšlienkami. Autor k tejto problematike výrazne prispel svojimi originálnymi výskumnými štúdiami, ktorých výsledky zakomponáva do textu a integruje ich s ostatnými poznatkami. Zdôrazňuje kľúčovú úlohu porozumeniu zámerov a intencií iných ľudí a poukazuje na problémy spôsobené neschopnosťou ich adekvátnej interpretácie. Teória mysle sa v práci stáva teoretickým rámcom, ktorý umožňuje lepšie porozumieť paranoidnej ideácii a to najmä cez hyperatribúciu intencií, ako preukázal svojimi originálnymi výsledkami aj samotný autor. V tejto súvislosti však vystupuje do popredia otázka kauzality medzi paranoidnou symptomatikou a schopnosťou správne atribúovať duševné stavy iných ľudí. Autor na s. 78 tvrdí, že je to práve paranoidná symptomatika, ktorá mení schopnosť atribúcie, nemožno však uvažovať aj o opačnej kauzalite? Ako sa na tento problém díva autor?

Za prínosné považujem aj kapitoly 8 a 9, kde sa autor venuje traumatickým zážitkom a spánkovej deprivácii ako možnými zdrojmi paranoidných myšlienok. Najmä pri traumatických zážitkoch existuje veľmi silná výskumná podpora toho, že traumatické zážitky zvyšujú celkový pocit ohrozenia aj dlhodobo po samotnej traume a tak prispievajú k zvýšenej úrovni paranoidnej ideácie. Aj keď v prípade spánkovej deprivácie ide skôr o krátkodobejší efekt, v oboch prípadoch existuje pre efekt týchto zdrojov neurofyziologické pozadie, ktoré poskytuje možnosť neuropsychologickej interpretácie. Moja otázka smeruje najmä k nej: Dá sa identifikovať spoločný neurofyziologický základ týchto zdrojov? Napr. že tak trauma ako aj spánková deprivácia pôsobia podobné neurofyziologické zmeny, ktoré zvyšujú pocity ohrozenia a následne zvyšujú mieru paranoidných interpretácií? Alebo sa u odlišných zdrojov jedná o odlišné neurofyziologické procesy?

Posledná, 10-ta kapitola sa venuje problematike merania paranoidných myšlienok, pričom autor prezentuje spolu tri druhy nástrojov: klasické sebvýpoved'ové škály, objektívne posudzovacie stupnice a špecifické metódy založené na kontinuálnom zbere dát, tzv. vzorkovanie zážitkov. Z môjho pohľadu v texte chýba hlbšie zhodnotenie problému validity najmä u sebvýpoved'ových nástrojov. Ak uvažujeme o paranoidných myšlienkach ako o kognitívnych skresleniach (kap. 7), je možné, že tento kognitívny deficit je širší a uplatňuje sa aj v subjektívnej interpretácii samotných položiek týchto nástrojov? Do akej miery to môže narúšať ich validitu? Môže byť rozdiel vo validite pri použití týchto nástrojov u bežnej populácie a u klinickej populácie?

Predkladaná habilitačná práca je napísaná korektne aj po formálnej stránke, čomu samozrejme napomáha aj to, že práca vyšla ako knižná publikácia v univerzitnom vydavateľstve, a teda prešla štandardným redakčným procesom. Habilitačná práca sa vo všetkých častiach vyznačuje vysokou jazykovou úrovňou a uvádzaním literatúry v súlade s najnovšími citačnými normami (napr. uvádzanie doi čísel).

Uvedené pripomienky v tomto posudku nemajú výraznejší dopad na kvalitu predkladanej habilitačnej práce. Tá znamená v domácom a aj v medzinárodnom kontexte originálny prínos k téme paranoje. Predkladaná monografia spĺňa odborné, obsahové aj formálne kritériá na habilitačnú prácu a na jej základe odporúčam PhDr. Michalovi Hajdúkovi, PhD. udeliť vedecko-pedagogický titul docent v študijnom odbore psychológia.